

Aleksander Kochański

O faszystowsko-powstańczej, szpiegowskiej, dywersyjnej, defetystycznej i terrorystycznej działalności wywiadu polskiego w ZSRR

Polityka i Społeczeństwo nr 5, 201-219

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**O FASZYSTOWSKO-POWSTAŃCZEJ,
SZPIEGOWSKIEJ, DYWERSYJNEJ,
DEFETYSTYCZNEJ I TERRORYSTYCZNEJ
DZIAŁALNOŚCI WYWIADU POLSKIEGO
W ZSRR¹**

**Z języka rosyjskiego przełożył i opracował
Aleksander Kochański**

11 sierpnia 1937 r.

Ścisłe tajne

[Rozkaz nr 00485]

Przesyłany razem z niniejszym rozkazem tajny dokument o faszystowsko-powstańczej, szpiegowskiej, dywersyjnej, defetystycznej i terrorystycznej działalności wywiadu polskiego w ZSRR, a także materiały śledztwa w sprawie POW ujawniają obraz długoletniej i stosunkowo bezkarnej dywersyjno-szpiegowskiej roboty wywiadu polskiego na terytorium Związku [Radzieckiego].

Z materiałów tych widać, że wywrotowa działalność wywiadu polskiego prowadzona była i nadal jest prowadzona, że bezkarność tej działalności można objaśnić jedynie złą pracą organów Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego i beztroską czekistów.

Nawet teraz praca nad likwidacją w terenie polskich grup dywersyjno-szpiegowskich i organizacji POW nie rozwinęła się w pełni. Tempo i skala śledztwa są skrajnie małe. Podstawowe kontyngenty wywiadu polskiego uniknęły nawet ewidencji operacyjnej (z ogólnej masy zbiegów z Polski, liczącej około 15 tys. ludzi, zarejestrowano

¹ Wykorzystano tekst zamieszczony w publikacji: A. Sudopłatow, *Tajna żyźn gienierala Sudopłatowa*, t. I, Moskwa 1998. Patrz także „Karta”, nr 11, 1993, s. 27–29.

w całym Związku tylko 9 tys. osób). W zachodniej Syberii ze znajdujących się na jej terytorium ok. 5 tys. zbiegów zarejestrowano nie więcej niż 1 tys. ludzi. Taka sama sytuacja jest z ewidencją emigrantów politycznych z Polski. Co się tyczy roboty agenturalnej, to jej prawie zupełnie brak. Co więcej, istniejąca agentura, z zasady, jest podwójna, podstawiona przez polski wywiad.

Nie dość zdecydowana likwidacja kadr wywiadu polskiego jest tym bardziej niebezpieczna, kiedy zostało rozbite moskiewskie centrum POW, aresztowano wielu najaktywniejszych jego członków. Wywiad polski, przewidując nieuchronność dalszych swoich wpadek, próbuje uruchomić, a w poszczególnych wypadkach już uruchamia swą siatkę dywersyjną w gospodarce narodowej ZSRR, a przede wszystkim w obiektach o charakterze obronnym.

W związku z tym podstawowym zadaniem organów GZBP w chwili obecnej jest rozbitcie antyradzieckiej działalności wywiadu polskiego i pełna likwidacja niedotkniętych dotąd szerokich dywersyjno-powstańczych dołów POW i podstawowych kontyngentów ludzkich wywiadu polskiego w ZSRR.

Rozkazuję:

1) Zacząć 20 sierpnia 1937 r. szeroką operację obliczoną na pełną likwidację organizacji terenowych POW i przede wszystkim jej dywersyjno-szpiegowskich i powstańczych kadr w przemyśle, transporcie, w sowchozach i kołchozach. Cała operacja winna być zakończona w 3-miesięcznym terminie, tj. do 20 listopada 1937 r.

2) Aresztowaniu podlegają:

- a) ujawnieni w trakcie śledztwa i dotąd nieodnalezieni najbardziej aktywni członkowie POW według załączonego spisu²;
- b) wszyscy pozostający w ZSRR jeńcy wojenni armii polskiej;
- c) zbiegowie z Polski, niezależnie od chwili przejścia do ZSRR;
- d) emigranci polityczni i osoby przybyłe do ZSRR w wyniku wymiany więźniów politycznych;
- e) byli członkowie PPS i innych polskich antyradzieckich partii politycznych;
- f) najbardziej aktywna część miejscowych antyradzieckich elementów nacjonalistycznych rejonów polskich³.

² Wspomnianego spisu brak.

³ Pierwszy w ZSRR polski rejon narodowościowy powstał 21 lipca 1925 r., nazwano go im. Juliana Marchlewskiego. Początkowo liczył on 650 km² i znajdował

3) Operację aresztowań przeprowadzić w dwóch etapach:

- a) W pierwszej kolejności podlegają aresztowaniu wymienione wyżej kontyngenty, pracujące w organach NKWD, w Armii Czerwonej, w fabrykach wojskowych, w wydziałach zbrojeniowych wszystkich innych zakładów, w transporcie kolejowym, wodnym i powietrznym, w działach energetycznych wszystkich zakładów przemysłowych, w zakładach gazowniczych i rafineriach ropy naftowej;
- b) w dalszej kolejności podlegają aresztowaniu wszyscy pozostali, pracujący w przedsiębiorstwach przemysłowych niemających znaczenia obronnego, w sowchozach, kołchozach i urzędach.

4) Jednocześnie z rozwijaniem operacji aresztowań zacząć pracę śledczą. Podstawowy wysiłek w śledztwie skupić na pełnym zdemaskowaniu organizatorów i kierowników grup dywersyjnych w celu całkowitego ujawnienia siatki dywersyjnej.

Wszystkich ujawnionych w zeznaniach aresztowanych szpiegów, szkodników i dywersantów – natychmiast aresztować.

Dla prowadzenia śledztwa wydzielić specjalną grupę pracowników operacyjnych.

5) Wszyscy aresztowani, w miarę ujawnienia ich winy w toku śledztwa, podlegają rozbięciu na dwie kategorie:

- a) pierwsza kategoria, podlegająca rozstrzelaniu, do której zaliczają się wszystkie szpiegowskie, dywersyjne, szkodnicze i powstańcze kadry wywiadu polskiego;
- b) druga kategoria, mniej aktywnych kadr, która podlega zamknięciu w więzieniach i obozach na okres od 5 do 10 lat.

6) O zaliczonych w toku śledztwa do pierwszej i drugiej kategorii co 10 dni sporządzać spisy z krótkim przedstawieniem materiałów śledczych i agenturalnych, charakteryzujących stopień winy aresztowanego; spisy kierować do ostatecznego zatwierdzenia przez Komisarjat Ludowy Spraw Wewnętrznych NKWD ZSRR. Zaliczenia do pierwszej lub drugiej kategorii na podstawie analizy materiałów śledczych i agenturalnych dokonuje komisarz ludowy spraw wewnętrznych republiki, szef zarządu NKWD obwodu lub kraju, wspólnie z odpowiednim prokuratorem republiki, obwodu lub kraju.

się na terenach o największym skupisku mniejszości polskiej – na Ukrainie, przy granicy z Polską. Zamieszkiwało go niewiele ponad 40 tys. osób, z czego ok. 69% stanowili Polacy. Drugi rejon polski utworzono na terytorium BSRR, był to Kojdanowski Polski Rejon Narodowościowy (15 marca 1932 r. – 31 lipca 1937 r.), który od kwietnia 1932 r. nosił nazwę rejonu im. Feliksa Dzierżyńskiego.

Spisy kieruje się do NKWD ZSRR, podpisane przez komisarza ludowego spraw wewnętrznych republiki, szefa zarządu NKWD oraz prokuratora odpowiednich republik, krajów i obwodów.

Po zatwierdzeniu spisów w NKWD ZSRR i przez prokuratora Związku [SRR] wyrok natychmiast podlega wykonaniu, tj. skazani pierwszej kategorii są rozstrzeliwani, zaś skazani drugiej kategorii kierowani są do więzień i obozów zgodnie z kontyngentami NKWD ZSRR.

7) Zaprzestać zwalniania z więzień i obozów po zakończeniu odbywania kary skazanych z oskarżenia o szpiegostwo polskie. O każdym z nich przedstawić materiał dla rozpatrzenia przez Specjalne Kolegium NKWD ZSRR.

8) Całą pracę nad rozbiciem POW i wszystkich pozostałych kontyngentów wywiadu polskiego umiejętnie i przemyślanie wykorzystać dla pozyskania nowej agentury po polskiej linii.

Przy doborze agentury zwrócić szczególnie skrupulatną uwagę na środki zabezpieczające organy NKWD przed przeniknięciem do sieci podwójnych agentów wywiadu polskiego.

Spisy przeznaczonych do zwerbowania agentów z wyczerpującą ich charakterystyką kierować do zatwierdzenia przez szefa Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego tow. Frinowskiego⁴.

9) O przebiegu operacji donosić telegraficznie co 5 dni, tj. 1, 5, 10, 15, 20, 25 i 30 każdego miesiąca.

Komisarz ludowy spraw wewnętrznych ZSRR
generalny komisarz bezpieczeństwa państwowego
N. Jeżow⁵

Za zgodność z oryginałem:
sekretarz operacyjny GZBP ZSRR
komisarz brygady Ulmer⁶

⁴ Michaił P. Frinowski (ur. 1896) – aresztowany 6 IV 1939 r., rozstrzelany 4 II 1940 r.

⁵ Nikołaj I. Jeżow (ur. 1895) – komisarz ludowy spraw wewnętrznych ZSRR (26 IX 1936 – 25 XI 1938). Aresztowany 10 IV 1939, rozstrzelany 6 II 1940 r.

⁶ Valdemar Ulmer (ur. w 1896) – aresztowany 20 IV 1939 r., skazany 16 II 1940 r. na 15 lat obozu, zmarł 28 III 1945 r. w obozie.

Ścisłe tajne

Do komisarzy ludowych spraw wewnętrznych republik związkowych,
do szefów zarządów NKWD republik autonomicznych,
obwodów i krajów

Przez Komisariat Ludowy Spraw Wewnętrznych Związku [SRR] została wykryta i likwiduje się największą, sądząc ze wszystkich danych, podstawową dywersyjno-szpiegowską siatkę wywiadu polskiego w ZSRR, istniejącą w postaci tak zwanej Polskiej Organizacji Wojskowej (POW).

W przededniu rewolucji październikowej i bezpośrednio po niej Piłsudski stworzył na terytorium radzieckim swoją największą agenturę polityczną, kierowaną przez likwidowaną obecnie organizację. Następnie z roku na rok systematycznie przerzucał do ZSRR, pod postacią emigrantów politycznych, wymienianych więźniów politycznych oraz zbiegów – liczne kadry szpiegów i dywersantów, włączających się do ogólnej struktury organizacji działającej w ZSRR, uzupełnianej tutaj w drodze werbunku wśród miejscowej ludności polskiej.

Organizacja kierowana przez centrum znajdujące się w Moskwie, w składzie Unslicht⁷, Muklewicz⁸, Olski⁹ i in., miała potężne odgałęzienia na Białorusi i na Ukrainie, przede wszystkim w rejonach przygranicznych oraz w innych miejscowościach ZSRR.

W chwili obecnej, kiedy likwidowana jest w zasadzie tylko główka i aktyw organizacji, już wyjaśniło się, że robotą antyradziecką była objęta struktura Komisariatu Ludowego Spraw Wewnętrznych, Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona (RKKA), Zarząd Wywiadu RKKA, aparat Kominternu – przede wszystkim sekcja polska Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej (KW MK), Komisariat Ludowy Spraw Zagranicznych, przemysł obronny, transport

⁷ Józef Unslicht (ur. 1879) – w przeszłości działacz SDKPiL, zastępca przewodniczącego WCzK-GPU (1921–1923), od 1935 r. sekretarz Rady Związkowej Centralnego Komitetu Wykonawczego ZSRR. Aresztowany 11 VI 1937 r., stracony 29 VII 1938 r.

⁸ Romuald Muklewicz (ur. 1890) – dowódca Marynarki Wojennej ZSRR (1926–1933), od 1936 r. zastępca komisarza ludowego przemysłu obronnego ZSRR. Aresztowany 28 V 1937 r., rozstrzelany 14 II 1938 r.

⁹ Jan Kulikowski-Olski (ur. 1898) – w przeszłości dowódca Wojsk Ochrony Pogranicza i szef Wydziału Specjalnego GPU (1923–1931). Następnie szef Głównego Zarządu Stołówek w Moskwie. Aresztowany w 1937 r., rozstrzelany 19 II 1938 r.

– przede wszystkim drogi strategiczne zachodniego teatru działań wojennych oraz rolnictwo.

Aktywna antyradziecka robota organizacji prowadzona była w następujących podstawowych kierunkach:

1) Przygotowanie wspólnie z lewicowymi socjalistami – rewolucjonistami i bucharinowcami¹⁰, obalenia rządu radzieckiego, zerwania pokoju brzeskiego¹¹, sprowokowanie wojny RFSRR z Niemcami i tworzenie zbrojnych oddziałów interwencji (1918 r.).

2) Szeroka wszechstronna działalność wywrotowa na Froncie Zachodnim i Froncie Południowo-Zachodnim w czasie wojny radziecko-polskiej mająca jako cel bezpośredni klęskę Armii Czerwonej oraz oderwanie Ukraińskiej SRR i Białoruskiej SRR.

3) Masowa robota faszystowsko-nacjonalistyczna wśród ludności polskiej ZSRR w celu przygotowania bazy i kadr w terenie dla działań dywersyjno-szpiegowskich i powstańczych.

4) Fachowa działalność szpiegowska w sferze wojskowego, ekonomicznego i politycznego życia ZSRR, w warunkach istnienia najmocniejszej agentury strategicznej oraz szerokiej sieci średniego i niższego szczebla.

5) Dywersyjno-szkodnicza robota w podstawowych gałęziach przemysłu obronnego, w planowaniu bieżącym i mobilizacyjnym, w transporcie, w rolnictwie; stworzenie potężnej sieci dywersyjnej na czas wojny zarówno spośród Polaków, jak i w znacznym stopniu spośród różnych elementów niepolskich.

6) Kontakty i połączenie dywersyjno-szpiegowskich i innych aktywnych działań antyradzieckich z centrum trockistowskim¹² i jego peryferiami, z organizacją prawicowych zdrajców, z nacjonalistami białoruskimi i ukraińskimi na bazie wspólnego przygotowania obalenia władzy radzieckiej i rozczłonkowania ZSRR.

7) Bezpośredni kontakt i porozumienie z kierownikiem wojskowo-faszystowskiego spisku zdrajcą Tuchaczewskim¹³ celem zniweczenia

¹⁰ Tj. zwolennikami Nikołaja Bucharina (1888–1938), w 1918 r. reprezentanta frakcji tzw. lewicowych komunistów, przeciwników – w odróżnieniu od Lenina – zawarcia pokoju.

¹¹ Pakt podpisany 3 III 1918 r. między Rosją radziecką a Niemcami.

¹² Nawiązanie do skazanych 24 VIII 1936 r. (w większości na śmierć) działaczy partii bolszewickiej uznanych za należących do „trockistowsko-zinowiewowskiego zjednoczonego centrum”.

¹³ Michał Tuchaczewski (ur. 1893) – marszałek Związku Radzieckiego, zastępca komisarza ludowego obrony ZSRR, pod bezzasadnymi zarzutami został aresztowany, skazany i stracony 11 VI 1937 r.

przygotowania Armii Czerwonej do wojny i dla otwarcia naszego frontu przez Polaków w czasie wojny.

8) Przeniknięcie uczestników organizacji w głąb Komunistycznej Partii Polski, zagarnięcie w pełni w swoje ręce kierowniczych organów partii i sekcji polskiej KW MK, prowokatorska robota nad rozkładem i demoralizacją partii, zniweczenie jednolitego frontu i frontu ludowego w Polsce, wykorzystanie partyjnych kanałów dla przeniknięcia szpiegów i dywersantów do ZSRR, praca skierowana na przekształcenie partii komunistycznej w przyczepkę do piłsudczyzny celem wykorzystania wpływu partii dla działań antyradzieckich w czasie zbrojnego napadu Polski na ZSRR.

9) Całkowite opanowanie i paraliż całej naszej roboty wywiadowczej i kontrwywiadowczej przeciwko Polsce i systematyczne wykorzystywanie przenikania członków organizacji do WCzK-OGPU-NKWD i Zarządu Wywiadu RKKa celem aktywnej roboty antyradzieckiej.

Podstawową przyczyną bezkarnej antyradzieckiej działalności organizacji w ciągu prawie 20 lat była ta okoliczność, że prawie od momentu powstania WCzK na najważniejszych odcinkach roboty przeciwpolskiej siedzieli wkręceni do WCzK wybitni polscy szpiedzy – Unslicht, Messing¹⁴, Pilar¹⁵, Miedwień¹⁶, Olski, Sosnowski¹⁷, Makowski¹⁸, Łoganowski¹⁹, Barański²⁰ i szereg innych, którzy w zupełności zagarnęli w swe ręce całą przeciwpolską robotę wywiadowczą i kontrwywiadowczą WCzK-OGPU-NKWD.

¹⁴ Stanisław Messing (ur. 1890) – w przeszłości działacz SDKPiL, przewodniczący Moskiewskiej CzK (1920–1922), zastępca przewodniczącego GPU w Leningradzie (1922–1929), zastępca przewodniczącego GPU ZSRR (1929–1931). Następnie na kierowniczych stanowiskach w handlu zagranicznym. Aresztowany 26 VII 1937 r., rozstrzelany 2 IX 1937 r.

¹⁵ Roman Pilar (ur. 1894) – wysoki funkcjonariusz WCzK-GPU od 1920, szef Zarządu NKWD ZSRR na Kraj Saratowski (1935–1937), komisarz bezpieczeństwa państwowego II klasy. Aresztowany 16 V 1937 r., rozstrzelany 2 IX 1937 r.

¹⁶ Filip Miedwień (ur. 1890) – Białorusin, w przeszłości czynny w SDKPiL, długoletni wysoki funkcjonariusz WCzK-GPU, m.in. na Białorusi, szef zarządu NKWD w Leningradzie w 1934 r. Aresztowany w grudniu 1934 r., rozstrzelany 21 XI 1937 r.

¹⁷ Ignacy Dobrzyński-Sosnowski (ur. 1897) – kierował w 1920 r. polskim wywiadem na Rosję. Następnie w WCzK-GPU. Aresztowany w XI 1936 r., rozstrzelany 25 XI 1937 r.

¹⁸ Jerzy Franciszek Makowski (ur. 1889) – funkcjonariusz GPU-NKWD. Aresztowany i stracony w 1937 r.

¹⁹ Mieczysław Łoganowski (ur. 1895) – dyplomata radziecki, od 1921 r. zastępca komisarza ludowego handlu zagranicznego ZSRR. Rozstrzelany w 1937 r.

²⁰ O nim dalej w tekście.

Powstanie organizacji i metody przenikania agentury polskiej do ZSRR

Polska Organizacja Wojskowa powstała w 1914 r. z inicjatywy i pod osobistym dowództwem Piłsudskiego, jako nacjonalistyczna organizacja aktywnych zwolenników walki o niepodległość burżuazyjnej Polski, wyszkolonych w organizacjach bojowych Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS), na której głównie opierał się Piłsudski, wyszkolonych w specjalnych szkołach wojskowych, tworzonych przez Piłsudskiego dla przygotowania szkieletu przyszłej armii polskiej.

Szkoły te tworzył Piłsudski w latach 1910–1914 w Galicji, gdzie miały one charakter na pół konspiracyjny, korzystały z subsydiów i praktycznego wsparcia ze strony wydziału wywiadowczego austro-węgierskiego sztabu generalnego. Jeszcze przed wojną imperialistyczną²¹ w dyspozycji Piłsudskiego był szereg oficerów austro-węgierskiej służby wywiadowczej uczących piłsudczyków fachu wojskowego, a także techniki wywiadu i dywersji, ponieważ kadry tworzące nieco później POW były przeznaczone do działań w sojuszu z armią austro-węgierską na tyłach wojsk rosyjskich oraz dla uzupełnienia Legionów Polskich w przewidywaniu wojny z Rosją carską.

Dlatego już wtedy, obok terytorium carskiej Polski²², członkowie POW byli posyłani do Rosji, werbowali tu na miejscu, wychodząc z założenia, by tworzyć swoje organizacje gdzie tylko można, przede wszystkim w wielkich miastach, dla ewidencji i mobilizacji swoich ludzi dla łączności i wywiadu.

Jednocześnie POW była orężem mobilizacji politycznej przez Piłsudskiego sił uczestniczących pod jego kierownictwem w walce o niepodległość Polski. W związku z tym POW przenikała potajemnie do wszystkich polskich partii politycznych – od skrajnie lewicowych do skrajnie prawicowych – wszędzie werbując aktywnych działaczy tych partii na bazie uznania niekwestionowanego autorytetu i samowoli Piłsudskiego oraz idei walki o niepodległość Polski w granicach z 1772 r.

Po tej linii POW jeszcze w latach przedwojennych gromadziła bogatą praktykę prowokacji wewnątrzpartyjnej i międzypartyjnej, stanowiącej podstawową metodę piłsudczyzny w walce z ruchem rewolucyjnym.

²¹ Mowa o I wojnie światowej.

²² Tak określono ziemie polskie pod zaborem rosyjskim.

Na czele POW znajdował się wówczas centralny sztab, noszący nazwę Komendy Naczelnej (skrót – KN), który kierował działalnością terenowych organizacji piłsudczykowskich, noszących tę samą nazwę z dodaniem numeru porządkowego, na przykład na Białorusi – „KN-1”, na Ukrainie – „KN-3” itd. Każda z tych miejscowych „komend” stanowiła swój obwodowy okręg terytorialny POW, podzielony na miejscowe komendantury POW, których ilość na danym terytorium ustalano w zależności od warunków miejscowych i zadań wykonywanych przez piłsudczyznę w danym rejonie.

W końcu 1918 r., w związku z powstaniem Polski, z Piłsudskim na czele jako jednoosobowym dyktatorem noszącym tytuł „Naczelnika Państwa”, dowództwo główne POW w całości weszło w skład sztabu głównego Polski, utworzyło oddział wywiadowczy sztabu.

W okresie tymczasowego odsunięcia Piłsudskiego od władzy w Polsce (1922–1926) dowództwo główne POW – w całości usunięte wówczas przez endeków z organów rządowych Polski i które tylko częściowo zachowało swój wpływ w oddziale wywiadowczym sztabu głównego – kontynuowało swą robotę dywersyjno-wywiadowczą na terytorium ZSRR niezależnie od oficjalnych organów wywiadu polskiego i przygotowywało ponowne dojście Piłsudskiego do władzy.

Po tak zwanym przewrocie majowym 1926 r., który znów doprowadził Piłsudskiego do władzy, główka kierownicza i aktyw POW wypełnił całą górę państwową i faszystowski aparat rządowy Polski; znaczna zaś część aktywu POW pozostała w podziemiu do walki z ruchem rewolucyjnym w Polsce metodami prowokacji i rewolucyjnej inspiracji, a także przede wszystkim celem nielegalnego przeniknięcia różnymi drogami do ZSRR.

Działalność konspiracyjnej organizacji Piłsudskiego na naszym terytorium wysoce się aktywizuje w 1917 r., kiedy w związku z wydarzeniami wojny imperialistycznej w różnych punktach naszego kraju skupiły się znaczne kwalifikowane kadry zbliżonych do Piłsudskiego ze środowiska jeńców-legionistów (Legiony Piłsudskiego sformowane przez POW wchodziły w skład armii austro-węgierskiej) i uchodźców z terytorium carskiej Polski, wówczas okupowanej przez Niemców.

W ten sposób, już w chwili rewolucji październikowej, Piłsudski miał w Rosji znaczne kadry uczestników POW, zarówno spośród miejscowej ludności polskiej, jak i, przede wszystkim, ze środowiska Polaków ewakuowanych z Polski.

Ponieważ jednak podstawowe kadry POW czasów wojny imperialistycznej składały się z ludzi bardziej lub mniej znanych ze swo-

ich polsko-patriotycznych przekonań, a także uwzględniając zwycięski wzrost wpływów partii bolszewickiej, Piłsudski latem 1917 r. podjął specjalne metody werbunku celem przeniknięcia do Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji (bolszewików). W tym celu, na osobiste polecenie Piłsudskiego, jego zwolennicy rozwinęli szeroką robotę werbunkową wśród polskich socjaldemokratów i w PPS-Lewicy, później zjednoczonych, tworzących Komunistyczną Partię Polski.

W ciągu 1917 r. znajdujący się wówczas w Moskwie i Piotrogradzie członkowie centralnego kierownictwa POW – Prystor²³ (późniejszy polski premier), Pużak²⁴ (sekretarz KC PPS), Makowski (członek Moskiewskiego Komitetu PPS, później zastępca szefa Wydziału Kontrwywiadu OGPU i rezydent Wydziału Zagranicznego OGPU w Polsce), Hołówko²⁵, Józewski²⁶ (wojewoda wołyński), Matuszewski²⁷ (później szef Oddziału II polskiego Sztabu Głównego) – wciągnęli do POW szereg polskich socjaldemokratów i członków PPS-Lewicy, którzy przeniknęli później na wysokie stanowiska w radzieckim aparacie państwowym: Unszlichta (były zastępca przewodniczącego OGPU i były zastępca przewodniczącego Rady Wojskowo-Rewolucyjnej /ZSRR/), Leszczyńskiego²⁸ (sekretarz KC KPP), Doleckiego²⁹ (kierownik TASS), Bronkowskiego³⁰ (zastępca szefa Zarządu Wywiadu RKKA), Muklewicza (szef sił morskich

²³ Aleksander Prystor (1874–1941) – piłsudczyk, w odróżnieniu od zdecydowanej większości wymienionych w dokumencie działał w POW. Premier rządu RP (1931–1936). Aresztowany na Litwie w 1940 r., zmarł w więzieniu radzieckim.

²⁴ Kazimierz Pużak (1883–1950) – sekretarz generalny Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS (1921–1939).

²⁵ Tadeusz Hołówko (ur. 1889) – działacz PPS, później w obozie sanacyjnym. Zabity przez nacjonalistę ukraińskiego 29 VIII 1931 r.

²⁶ Henryk Józewski (1892–1981) – szef Komendy Naczelnej POW na Ukrainie (1919–1920), wojewoda wołyński (1930–1938).

²⁷ Ignacy Matuszewski (1891–1946) – szef Oddziału II Sztabu Głównego latach 1920–1923.

²⁸ Julian Leszczyński-Leński (ur. 1889) – sekretarz generalny KC KPP od 1929 r. Aresztowany w Moskwie 19 VI 1937 r. Rozstrzelany 21 IX 1937 r.

²⁹ Jakub Dolecki (ur. 1888) – w przeszłości działacz SDKPiL. Kierował oficjalną Agencją TASS. Popelniał samobójstwo 19 VI 1937 r.

³⁰ Bronisław Bortnowski-Bronkowski (ur. 1894) – działacz SDKPiL. Na kierowniczych stanowiskach w KPP i Międzynarodówce Komunistycznej, aresztowany 10 VI 1937 r., rozstrzelany 3 XI 1937 r.

RKKA, zastępca komisarza ludowego przemysłu obronnego), Łągwę³¹ (komkor³², szef Zarządu Łączności RKKA) i szereg innych, którzy utworzyli w 1918 r. moskiewski ośrodek POW i sprawowali kierownictwo nad całą działalnością POW na terytorium ZSRR.

Jednocześnie na początku 1918 r. Piłsudski dał dyrektywę³³ wielu osobom dobranej grupie członków POW należącym do PPS i znajdującym się w ZSRR, aby przeniknęli do radzieckiego aparatu państwowego poprzez zainscenizowanie swego zerwania z PPS i przejścia na pozycje radzieckie.

W grupie agentów polskich w ten sposób wprowadzonych do systemu radzieckiego znaleźli się: były członek Moskiewskiego Komitetu PPS M. Łoganowski (przed aresztowaniem zastępca komisarza ludowego przemysłu spożywczego), Makowski i Wojtyga³⁴ (przeniknęli do Wydziału Kontrwywiadu i Wydziału Zagranicznego OGPU-NKWD), Barański (szef oddziału Wydziału Zagranicznego OGPU-NKWD) i wielu innych.

Piłsudski, dążąc do zagarnięcia w swoje ręce naszej roboty wywiadowczej i kontrwywiadowczej przeciw Polsce, wraz z osadzeniem w WCzK wymienionych wyżej członków POW, podejmuje w latach 1919–1920 i później szereg środków dla przeniknięcia do WCzK wysoko kwalifikowanych wywiadowców – oficerów II Oddziału polskiego Sztabu Głównego, którzy przy współdziałaniu Unslichta, Pilara, Messinga, Miedwiedia i innych wybitnych polskich agentów przedostali się na kierownicze stanowiska w radzieckim wywiadzie i kontrwywiadzie.

I tak I. Sosnowski (przed aresztowaniem zastępca szefa Zarządu NKWD obwodu saratowskiego) był w 1919 r. emisariuszem Piłsudskiego i rezydentem II Oddziału polskiego Sztabu Głównego. Otrzymał wówczas polecenie szefa Oddziału II majora Matuszewskiego przedostania się do aparatu WCzK. Wykorzystując fakt swego aresztowania przez Wydział Specjalny WCzK, Sosnowski, przy współpracy Pilara, zainscenizował swoje zerwanie z wywiadem polskim i POW, której kierowniczym działaczem był on sam, wydał za zgodą II Oddziału polskiego Sztabu Głównego znikomą część swej siatki i przeniknął do pracy w centralnym aparacie WCzK. Wkrótce So-

³¹ Roman Łągwa (ur. 1891) – aresztowany 25 VI 1937 r., rozstrzelany 8 II 1938 r.

³² Stopień wojskowy odpowiadający generałowi dywizji.

³³ W tym czasie J. Piłsudski był więziony przez Niemców w Magdeburgu.

³⁴ Jan Wojtyga (ur. 1894) – funkcjonariusz GPU-NKWD w latach 1926–1937. Aresztowany 14 V 1937 r., rozstrzelany 21 VIII 1937 r.

snowskiemu udało się wprowadzić do WCzK całą grupę wybitnych polskich oficerów-wywiadowców: Witkowskiego, podpułkownika II Oddziału polskiego Sztabu Głównego (zajmującego stanowisko szefa oddziału polskiego Wydziału Specjalnego WCzK, przeszedł następnie do pracy w Komisariacie Ludowym Przemysłu Ciężkiego), Klakowskiego³⁵ (szef oddziału angloromańskiego Wydziału Kontrywywiadu WCzK), Rollera³⁶ (przed aresztowaniem szef Wydziału Specjalnego Kraju Stalingradzkiego), Brzozowskiego³⁷ (zastępca Wydziału Specjalnego Ukrainy) i in.

Wielu innych członków POW – poczynając od Bronkowskiego, który przy pomocy Unslichta dostał się na stanowisko zastępcy szefa Zarządu Wywiadu RKKa – przedostało się do całej struktury Zarządu Wywiadu, zagarnęło i sparaliżowało całą robotę wywiadowczą przeciw Polsce: Budkiewicz³⁸ (szef wydziału i rezydent zagraniczny), Żbikowski³⁹, Szeryński⁴⁰, Firin⁴¹, Jodłowski⁴², Uzdański⁴³, Maksimow⁴⁴ i in.

Jednym z rodzajów wykorzystywania tych wybitnych polskich szpiegów w zagranicznej robocie Wydziału Zagranicznego i Zarządu Wywiadu było na szeroką skalę podstawianie podwójnych agentów w naszych rezydenturach za granicą. Później przez inscenizowanie wpadek podstawieni przez wywiad podwójni agenci przerzucani byli do ZSRR dla roboty szpiegowsko-dywersyjnej.

Na odpowiedzialne kierownicze stanowiska w Armii Czerwonej w różnych okresach przenikali i pracowali polscy agenci: Unslicht – zastępca przewodniczącego Rady Wojskowo-Rewolucyjnej, Muklewicz – dowódca sił morskich, Łągwa – szef Zarządu Łączności RKKa,

³⁵ Bliższych danych nie ustalono.

³⁶ Karol Roller (ur. 1896) – stracony w 1937 r.

³⁷ Henryk Brzozowski (ur. 1899) – stracony w 1937 r.

³⁸ Stanisław Budkiewicz (ur. 1887) – w przeszłości działacz PPS-Lewicy, na kierowniczych stanowiskach w Zarządzie Wywiadu RKKa w latach 1921–1928. Aresztowany 9 VI 1937 r., rozstrzelany 21 IX 1937 r.

³⁹ Stefan Żbikowski (ur. 1891) – czynny w Zarządzie Wywiadu RKKa w latach 1928–1929 i od 1931 r. Aresztowany 14 VI 1937 r., stracony 26 X 1937 r.

⁴⁰ Zdzisław Szeryński (ur. 1888) – w przeszłości działacz SDKPiL. Prawdopodobnie w wywiadzie wojskowym na początku lat trzydziestych. Zginął w 1936 r.

⁴¹ Siemion Pupko Firin (ur. 1898) – zastępca szefa Głównego Zarządu Obozów (Gulagu). Aresztowany 22 IV 1937 r., rozstrzelany 14 VIII 1937 r.

⁴² Aleksander Jodłowski (ur. 1902) – czynny w wywiadzie na terenie Niemiec 1935–1937. Aresztowany w Moskwie 11 VII 1937 r., rozstrzelany 21 VIII 1937 r.

⁴³ Stefan Uzdański (ur. 1898) – czynny w wywiadzie RKKa od 1923 r. Aresztowany w Moskwie w 1936 r. (wg innych danych 14 VI 1937 r.), rozstrzelany 3 XI 1937 r.

⁴⁴ Maks Maksimow (Friedman) (ur. 1894) – komisarz pułku. Stracony latem 1937 r.

Kochański⁴⁵ – komkor, Kozłowski⁴⁶ – komisarz szeregu jednostek, i wielu innych polskich agentów, którzy przeniknęli do najrozmaitszych oddziałów RKKA.

Podstawową kadre polskich agentów, którzy przeniknęli do Komisarjatu Ludowego Spraw Zagranicznych, stworzył pracujący tu w latach 1925–1931 Łoganowski, przy czym i tutaj polska agentura koncentrowała się na dziale pracy Komisarjatu Ludowego Spraw Zagranicznych związanym z Polską (referentami w sprawach Polski byli szpiedzy Morsztyn⁴⁷, Konic⁴⁸) i na szeregu innych ważnych kierunkach (przedstawiciel pełnomocny Brodowski⁴⁹, przedstawiciel pełnomocny Gajkis⁵⁰, przedstawiciel pełnomocny Karski⁵¹).

POW, która od dawna zagarnęła w swe ręce kierownicze organy KPP i sekcję polską KW MK, systematycznie przerzucała swych uczestników – szpiegów i dywersantów do ZSRR pod postacią emigrantów politycznych i drogą wymiany więźniów politycznych, specjalnie inscenizując aresztowania i wyroki sądowe członków POW, którzy przeniknęli do KPP.

Niezależnie od POW metoda przerzucania szpiegów do ZSRR jako emigrantów politycznych była szeroko wykorzystywana przez polską policję polityczną (defensywa), która miała w Komunistycznej Partii Polski, Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy i Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi⁵² znaczne ilościowo kadry swojej prowokatorskiej agentury ze środowisk polskich, białoruskich i ukraińskich nacjonalistów, którzy przeniknęli do różnych organizacji rewolucyjnych.

Jednocześnie różne organy wywiadu polskiego (przede wszystkim terenowe aparaty Oddziału II polskiego Sztabu Głównego – ekspozytury wileńska i lwowska, pograniczne punkty wywiadowcze – placówki wywiadu, policja polityczna tyłowych i pogranicznych rejonów Polski)

⁴⁵ Władysław Kochański (ur. 1897) – dowódca 5. Korpusu Ciężkiego Lotnictwa Bombowego od 31 I 1937 r. Aresztowany 7 VI 1937 r., stracony 28 VII 1938 r.

⁴⁶ Bliższych danych nie ustalono.

⁴⁷ Hieronim Morsztyn (ur. 1905) – rozstrzelany 25 VIII 1937 r.

⁴⁸ Eugeniusz Garfinkel (Salomon Konic) (ur. 1897) – aresztowany 20 VI 1937 r., rozstrzelany 21 VIII 1937 r.

⁴⁹ Stefan Brodowski (ur. 1880) – dyplomata radziecki od 1920, przedstawiciel pełnomocny ZSRR na Łotwie od 1933 r. Aresztowany 2 VI 1937 r., stracony 27 X 1937 r.

⁵⁰ Lew J. Gajkis (ur. 1898) – przedstawiciel pełnomocny ZSRR w Turcji i Hiszpanii. Stracony w 1937 r.

⁵¹ Michaił A. Karski (ur. 1900) – przedstawiciel pełnomocny ZSRR w Turcji w 1937. Aresztowany i stracony w 1937 r.

⁵² KPZU i KPZB były organizacjami autonomicznymi KPP, działały w latach 1923–1937.

systematycznie przerzucają do ZSRR w skali masowej szpiegów i dywersantów pod postacią zbiegów.

Cele przestępcze swego przybycia do ZSRR ci „zbiegowie” ukrywali pod różnymi motywami i pretekstami (dezercja ze służby wojskowej, ucieczka przed prześladowaniem policyjnym, przed bezrobociem – w poszukiwaniu zarobku, dla wspólnego życia z krewnymi itd.).

Jak teraz wyjaśnia się, polscy szpiedzy i dywersanci przetrzuceni do ZSRR pod postacią zbiegów, nie bacząc na ich samodzielne drogi łączności z Polską, w wielu wypadkach wiązali się na naszym terytorium z członkami POW, działali pod ich kierownictwem, zaś masa zbiegów jako całość była dla organizacji źródłem aktywnych kadr.

Wielu kwalifikowanych szpiegów polskich przetrzuconych do ZSRR pod postacią zbiegów – żołnierzy dezercerujących z armii polskiej, osiedlało się w obwodzie saratowskim, gdzie działali polscy agenci Pilar i Sosnowski.

Emigranci polityczni i zbiegowie tworzą szkielet siatki dywersyjnej Polaków w przemyśle i w transporcie, uzupełniający kadry dywersyjne spośród miejscowych nacjonalistów Polaków i, co najważniejsze, kosztem różnych niepolskich, głęboko zakonspirowanych elementów antyradzieckich.

Organizacją POW na Ukrainie kierował Łazowert⁵³ (arbiter państwowy Ukraińskiej SRR), pod którego kierownictwem znajdował się częściowo zlikwidowany w 1933 r. ośrodek POW (Skarbak⁵⁴, Politur⁵⁵, Wiszniewski⁵⁶), na Białorusi zaś Bieniek⁵⁷ (komisarz ludowy rolnictwa Białoruskiej SRR), który tak samo jak i Łazowert był członkiem moskiewskiego ośrodka POW w 1918 r.

⁵³ Samuel Łazowert (ur. 1885) – w przeszłości działacz SDKPiL, arbiter państwowy przy Radzie Komisarzy Ludowych USRR (1931–1935), następnie dyrektor Instytutu Polskiej Kultury Proletariackiej Akademii Nauk USRR. Aresztowany 12 III 1937 r., rozstrzelany 25 IX 1937 r.

⁵⁴ Bolesław Skarbak-Szacki (ur. 1883) – na różnych stanowiskach kierowniczych na Ukrainie. Aresztowany 15 VIII 1933 r., rozstrzelany 9 III 1934 r.

⁵⁵ Henryk Politur-Radziejowski (ur. 1899) – polski działacz oświatowy na Ukrainie. Aresztowany 8 IX 1933 r., rozstrzelany 4 X 1937 r.

⁵⁶ Konstanty Wiszniewski (ur. 1893) – pracownik Komisariatu Ludowego Rolnictwa USRR i prorektor Wyższej Komunistycznej Szkoły Rolniczej w Smoleńsku. Aresztowany 28 XII 1933 r., rozstrzelany 17 IX 1937 r.

⁵⁷ Kazimierz Bieniek (ur. 1895) – zastępca przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych BSRR (1930–1934), komisarz ludowy rolnictwa BSRR (1934–1937). Aresztowany 9 V 1937 r., rozstrzelany w lutym 1938 r.

Prowokatorska robota wywiadu polskiego w Komunistycznej Partii Polski⁵⁸

Przeniknięcie znacznej polskiej agentury do Komunistycznej Partii Polski, do sekcji polskiej Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej i aparatu Kominternu z góry przesądzała ta okoliczność, że przy tworzeniu w końcu 1918 r. Komunistycznej Partii Polski do jej kierownictwa automatycznie włączył się szereg wybitnych członków POW, przedtem znajdujących się w PPS-Lewicy⁵⁹ i socjaldemokracji polskiej⁶⁰, które połączyły się przy tworzeniu partii komunistycznej⁶¹.

Niezależnie od tego czołówka kierownicza POW w ciągu wszystkich następnych lat systematycznie wprowadzała swoją agenturę do szeregów partii komunistycznej poprzez rozmaite przedsięwzięcia prowokacyjne, jednocześnie werbowała wśród nacjonalistycznie nastawionej inteligencji, która przyłączyła się do ruchu komunistycznego, wypychała tę agenturę do kierowniczych organów partii w celu jej rozkładu i wykorzystania w swoich interesach oraz szeroko wykorzystywała emigrację polityczną i wymianę więźniów politycznych dla przeniknięcia swojej agentury do ZSRR.

Przykładem największej prowokacji politycznej jest stworzona przez POW w 1919 r. tzw. opozycja PPS, której kierownictwo na czele z Żarskim⁶², Landym-Witkowskim⁶³, Witoldem Szturm de Sztremem⁶⁴

⁵⁸ Opuszczono rozdziały: „Przygotowanie przewrotu antyradzieckiego w pierwszym okresie rewolucji”, „Robota defetystyczna w okresie wojny radziecko-polskiej”, „Wykorzystanie organizacji trockistowskich i innych organizacji antyradzieckich przez wywiad polski”, „Robota szpiegowska wywiadu polskiego w ZSRR”, „Szkodnictwo i robota dywersyjna wywiadu polskiego w gospodarce narodowej ZSRR”, „Robota terrorystyczna wywiadu”, „Szkodnictwo w radzieckiej pracy wywiadowczej i kontrwywiadowczej”.

⁵⁹ Mowa o Polskiej Partii Socjalistycznej (1906–1918).

⁶⁰ Mowa o Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy (1893–1918).

⁶¹ SDKPiL i PPS-Lewica połączyły się 16 grudnia 1918 r. i utworzyły KPRP.

⁶² Tadeusz Żarski (ur. 1896) – działacz PPS-Frakcji Rewolucyjnej, PPS, PPS-Opozycji (1919–1920). W KPRP/KPP od 1920, jej kierowniczy działacz. Aresztowany w ZSRR 9 IV 1934 r., rozstrzelany 22 VII 1934 r.

⁶³ Adam Landy-Witkowski (ur. 1891) – działacz PPS-Lewicy, PPS-Frakcji Rewolucyjnej, PPS, PPS-Opozycji (1919–1920), W KPRP/KPP od 1920 r., jej kierowniczy działacz. Aresztowany w ZSRR 19 I 1937 r., rozstrzelany 21 VIII 1937 r.

⁶⁴ Witold Szturm de Sztrem (ur. 1888) – działacz PPS-Frakcji Rewolucyjnej, PPS-Opozycji (1919–1920). W KPRP od 1920 r., zastępca członka jej KC (1921–1922). Później poza partią. Zginął w 1929 lub 1930 r. w niewyjaśnionych okolicznościach.

składało się z czołowych prowokatorów-peowiaków. Mając początkowo za zadanie nie dopuścić do przejścia zrewolucjonizowanych elementów z PPS do partii komunistycznej, „opozycja” nie była w stanie utrzymać pod swym wpływem mas robotniczych, które oderwały się od PPS w 1920 r., włąła się wraz z nimi do Komunistycznej Partii Polski i zagarnęła tam szereg kierowniczych stanowisk.

Innym największym aktem prowokacji politycznej o szerokim zasięgu dokonanym już wewnątrz Komunistycznej Partii Polski przez piłsudczyków, którzy przeniknęli do jej kierownictwa, było wykorzystanie wpływów partii komunistycznej w masach w czasie przewrotu majowego Piłsudskiego w 1926 r., kiedy ci prowokatorzy opowiedzieli się za polityką i zrealizowali tę politykę wsparcia przez partię komunistyczną przewrotu piłsudczykowskiego⁶⁵.

Przewidując, że ta część członków POW, która przeniknęła do kierownictwa Komunistycznej Partii Polski i która pracowała bezpośrednio przy wykorzystaniu partii komunistycznej do współdziałania z przewrotem piłsudczykowskim (Warski⁶⁶, Kostrzewa⁶⁷, Krajewski⁶⁸, Landy-Witkowski), zostanie przez to skompromitowana i odsunięta od kierownictwa, POW trzymała w rezerwie inną grupę członków POW (na czele z Leszczyńskim), która pozornie znajdowała się z dala od sprzyjania przewrotowi 1926 r. i była przeznaczona do zagarnięcia kierownictwa KPP po klęsce grupy Warskiego.

Po przewrocie majowym, dla odciążenia mas robotniczych od przeciwdziałania wprowadzeniu przez Piłsudskiego nowego reżimu faszystowskiego oraz celem osłabienia i rozkładu partii komunistycznej od wewnątrz, POW opracowała i zrealizowała plan szerokiej walki frakcyjnej między grupą Leszczyńskiego (tzw. mniejszość w KPP) i grupą Warskiego-Kostrzewy (tzw. większość). Obu grupom POW udało się wciągnąć do walki frakcyjnej masy partyjne i na długo sparyżować pracę partii.

⁶⁵ Warunkowe poparcie przez KPP dla przewrotu Piłsudskiego było krótkotrwałe i szybko było uznane za błąd („błąd majowy”).

⁶⁶ Adolf Warszawski-Warski (ur. 1868) – czołowy działacz SDKPiL i KPP. Aresztowany w ZSRR 12 VI 1937 r., rozstrzelany 21 VIII 1937 r.

⁶⁷ Maria Koszutska-Kostrzewa (ur. 1876) – czołowa działaczka PPS-Lewicy i KPP. Aresztowana w ZSRR w lipcu 1937 r., zmarła w więzieniu 6 VII 1939 r.

⁶⁸ Władysław Stein-Krajewski (ur. 1886) – czołowy działacz SDKPiL i KPP, kierownik Wydziału Kadr KWMK. Aresztowany 26 V 1937 r., rozstrzelany 20 IX 1937 r.

W rezultacie grupie POW, kierowanej przez członka moskiewskiego centrum POW Leszczyńskiego, udało się zagarnąć kierownictwo partii i skupić swą robotę nad dalszym rozkładem partii i hamowaniem ruchu rewolucyjnego w Polsce.

W ostatnich latach wszystkie wysiłki warszawskiego i moskiewskiego centrum POW w zakresie ich pracy wewnątrz Komunistycznej Partii Polski skierowane były na niedopuszczenie do jednolitego frontu (robotniczego) i frontu ludowego w Polsce, a przede wszystkim do przygotowania partii komunistycznej do działań antyradzieckich w czasie napadu zbrojnego Polski na ZSRR.

W tym kierunku Unslicht i Leszczyński prowadzili specjalną robotę dla wykorzystania kanałów partyjnych przez służbę łączności wywiadu polskiego w czasie wojny oraz został opracowany plan wielu politycznych przedsięwzięć prowokacyjnych (przedłożenie ultimatum Kominternowi i WKP(b) w imieniu Komunistycznej Partii Polski o nienaruszalności „polskiej niepodległości”, wydanie antyradzieckich odezwo do klasy robotniczej Polski, rozłam w partii itd.).

Poczynając w 1920 r., a szczególnie szeroko po przewrocie majowym, POW wykorzystuje kanały partii komunistycznej i sekcji polskiej Kominternu, do której przeniknęli tacy wybitni członkowie POW jak Sochacki-Bratkowski⁶⁹, Leszczyński, Próchniak⁷⁰, Bertyński⁷¹, Bronkowski i szereg innych – celem systematycznego szerokiego przerzutu do ZSRR agentury dywersyjno-szpiegowskiej różnego rodzaju pod postacią emigrantów politycznych czy (wymienianych) więźniów politycznych. Tak więc pod postacią więźniów politycznych zostali przerzuceni do ZSRR szpiedzy polscy: Pilar, Budzyński,

⁶⁹ Jerzy Czeszejko-Sochacki-Bratkowski (ur. 1892) – działacz PPS, jej sekretarz generalny 1919–1920, w KPRP/KPP od 1921 r., jej czołowy działacz. W ZSRR od 1930 r. Zastępca członka Prezydium KW MK i zastępca członka Sekretariatu Politycznego KW MK. Aresztowany 15 VIII 1933 r., popełnił samobójstwo w więzieniu 4 IX 1933 r.

⁷⁰ Edward Próchniak (ur. 1888) – działacz SDKPiL, czołowy działacz KPP. Członek Prezydium KW MK. Wezwany do Moskwy, aresztowany 19 (?) VII 1937 r., rozstrzelany 21 VIII 1937 r.

⁷¹ Wiktor Żyłowski-Bertyński ps. Albert (ur. 1900) – działacz KPRP, w ZSRR od 1924 r., funkcjonariusz Wydz. Specjalnego GPU w Moskwie. Z kolei sekretarz Komisji BP KC KPP ds. bezpieczeństwa, autor broszury *U źródeł peowiackiej prowokacji w KPP* (1934). Aresztowany w 1937 (?) r., rozstrzelany w 1938 r.

Naujokaitis⁷², Wysocki⁷³, Dąbal, Bielewski⁷⁴, pod postacią emigrantów politycznych – Wiślak⁷⁵, Henryk Lauer⁷⁶ (kierował sektorem metalurgii Komisji Planowania ZSRR), Zdziarski⁷⁷, Henrykowski⁷⁸, Brzozowski oraz wiele dziesiątków i setek innych szpiegów, którzy przeniknęli na najrozmaitsze odcinki aparatu państwowego, przemysłu, transportu i rolnictwa ZSRR.

Nie tylko Komunistyczna Partia Polski była wykorzystywana jako przykrywka dla szpiegów i dywersantów. Agentura wywiadu polskiego przerzucała do ZSRR także pod szyldem przynależności do Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi i Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy oraz innych organizacji rewolucyjnych, w których powstanie wywiad polski włączał się w celach prowokacyjnych.

Tak np. istniejąca w swoim czasie tzw. Białoruska Hromada⁷⁹ – masowa organizacja chłopska na Zachodniej Białorusi – została czynnie wykorzystana przez wywiad polski oraz faszystowską organizację nacjonalistów białoruskich, istniejącą w Wilnie, do rozbitcia ruchu chłopskiego na Zachodniej Białorusi i do przerzucenia swojej agentury do ZSRR.

⁷² Kazimierz Naujokaitis – komendant szkoły milicyjnej w Saratowie. Rozstrzelany 21 VIII 1937 r.

⁷³ Kazimierz Cichowski-Wysocki (ur. 1887) – działacz SDKPiL, czołowy działacz KPP. W wyniku wymiany więźniów politycznych w ZSRR od 1932 r. W 1937 r. kierownik wydziału kadr bazy brygad międzynarodowych w republikańskiej Hiszpanii. Wezwany do Moskwy, aresztowany 21 VIII 1937 r., rozstrzelany 26 X 1937 r. Występująca w niektórych opracowaniach data 1940 jest nieprawdziwa.

⁷⁴ Jan Paszyn-Bielewski (ur. 1892) – działacz SDKPiL, czołowy działacz KPP. W wyniku wymiany więźniów politycznych w ZSRR od 1932 r. kierownik Przedstawicielstwa KPP przy KW MK. Aresztowany 11 IX 1937 r., wkrótce rozstrzelany.

⁷⁵ Jan Hempel-Wiślak (ur. 1877) – działacz PPS-Lewicy. W KPP od 1921 r., aktywny w ruchu spółdzielczym i ateistycznym. W ZSRR od 1932 r. Aresztowany 19 I 1937 r., rozstrzelany 2 IX 1937 r.

⁷⁶ Henryk Lauer (ur. 1890) – działacz KPP. W wyniku wymiany więźniów politycznych w ZSRR od 1923 r. Aresztowany 22 V 1937 r., prawdopodobnie zmarł w obozie w styczniu 1939 r.

⁷⁷ Mirosław Zdziarski (ur. 1892) – działacz PPS-Lewicy i KPP. W ZSRR od 1927 r. Czynny w Czerwonej Międzynarodówce Związków Zawodowych. Aresztowany 19 VI 1937 r., rozstrzelany 14 VIII 1937 r.

⁷⁸ Saul Amsterdam-Henrykowski (ur. 1898) – działacz Poalej-Syjon. W KPRP/KPP od 1921 r., jej czołowy działacz. Wezwany do Moskwy. Aresztowany 25 IV 1937 r., rozstrzelany 1 XI 1937 r.

⁷⁹ Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada (czerwiec 1925 r. – marzec 1927 r.). Legalna partia rewolucyjna, liczyła ok. 120 tys. członków.

Taka sama masowa organizacja jak Niezależna Partia Chłopska⁸⁰ w rdzennej Polsce była stworzona przez wybitnego prowokatora – oficera II Oddziału polskiego Sztabu Głównego Wojewódzkiego⁸¹ specjalnie dla przechwycenia rewolucjonizującego się chłopstwa polskiego dla wykorzystania jej dla przerzutu agentury do ZSRR pod postacią działaczy „chłopskich” ratujących się przed prześladowaniami policyjnymi.

Wszystkie materiały śledztwa w danej sprawie bez wątpienia dowodzą, że przytłaczająca, absolutna większość tzw. emigrantów politycznych z Polski to są albo uczestnicy POW (wychodźcy z rdzennej Polski, w tym Żydzi polscy), albo agenci II Oddziału polskiego Sztabu Głównego lub policji politycznej (Polacy, Ukraińcy, Białorusini i inni)⁸².

⁸⁰ Niezależna Partia Chłopska (listopad 1924 r. – marzec 1927 r.), legalna partia rewolucyjna, liczyła ok. 20 tys. członków.

⁸¹ Sylwester Wojewódzki (ur. 1892) – oficer II Oddziału Sztabu Głównego (1921–1922). Poseł na Sejm z listy PSL „Wyzwolenie” 1922–1927. W latach 1924–1927 współtwórca i czołowy działacz Niezależnej Partii Chłopskiej. KPP od 1927 r. (?). W chwili przyjazdu do ZSRR 9 VI 1931 r. aresztowany. Rozstrzelany 25 IV 1938 r.

⁸² Opuszczono ostatni rozdział dokumentu „Robota antyradziecka wywiadu polskiego na Białorusi i w innych miejscowościach ZSRR”.